

BILISH FAOLIYATINI FAOLLASHTIRISH ORQALI TAYYORLOV YOSHIDAGI BOLALARDA IJODIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Maxmudova Gulandon Baxtiyorovna

Fan va texnologiyalar universiteti

"Pedagogika" kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18676912>

Annotatsiya: Mazkur maqolada tayyorlov yoshidagi bolalarda ijodiy tafakkurni shakllantirishda bilish faoliyatini faollashtirishning metodik asoslari yoritilgan. Tadqiqotning maqsadi – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bilish jarayonlarini ongli ravishda faollashtirish orqali bolalarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) tuzilmasi asosida tashkil etildi. Tajriba-sinov ishlari davomida interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, didaktik o'yinlar hamda ijodiy topshiriqlardan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, bilish faoliyatini tizimli ravishda faollashtirish bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni noodatiy hal qilish, tasavvur va tafakkurning moslashuvchanligini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: bilish faoliyati, ijodiy tafakkur, tayyorlov yoshi, maktabgacha ta'lim, kreativlik, pedagogik metodika.

I. KIRISH (INTRODUCTION)

Zamonaviy ta'lim tizimida bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Maktabgacha ta'lim bosqichi esa shaxsning intellektual va ijodiy salohiyati shakllanishida eng muhim davr hisoblanadi. Ijodkorlik tobora ko'proq aqliy faoliyatning eng mazmunli shakli, keng ko'lamli faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishni ta'minlaydigan universal qobiliyat sifatida qaralmoqda. Maktabgacha yosh - ijodkorlikni rivojlantirish uchun qulay davr. Aynan shu davrda ko'plab sohalarda progressiv o'zgarishlar ro'y beradi, aqliy jarayonlar yaxshilanadi (diqqat, xotira, idrok, tafakkur, nutq, tasavvur), shaxsiy fazilatlar va ular asosida qobiliyat va moyillik faol rivojlanadi. Diqqatning rivojlanishidagi sezilarli siljishlarga qaramay, maktabgacha yoshdagi barcha davrda beixtiyor e'tibor ustunlik qiladi. Biroq, bolalar uchun monoton narsaga e'tibor qaratish hali ham qiyin. Ammo ular uchun qiziqarli bo'lgan faoliyat jarayonida diqqat juda barqaror bo'lishi mumkin. Shunga o'xshash yosh naqshlari xotirani rivojlantirish jarayonida kuzatiladi. Kattaroq maktabgacha yoshdagi xotira ixtiyoriy emas. Bola o'zi uchun eng katta qiziqishni yaxshiroq eslaydi, eng yaxshi taassurot qoldiradi[1].

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan 5–7 yosh oralig'ida bolaning bilish jarayonlari – idrok, xotira, tafakkur va tasavvur faol rivojlanadi hamda ijodiy qobiliyatlarning poydevori yaratiladi [7].

Bilish faoliyati – bu shaxsning atrof-muhitni anglash, o'zlashtirish va qayta ishlab chiqishga qaratilgan faol aqliy jarayonidir. Uning faollashtirilishi bolalarning mustaqil fikrlash, mantiqiy xulosalar chiqarish va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatini rivojlantiradi [2].

So'nggi yillarda kreativlik tushunchasi ta'lim mazmunining muhim komponentiga aylangan. Xalqaro tadqiqotlar maktabgacha yoshda kreativ fikrlashni rivojlantirish keyingi akademik muvaffaqiyat bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatmoqda [3].

Shu munosabat bilan, quyidagi ilmiy muammo dolzarb hisoblanadi: tayyorlov yoshidagi bolalarda ijodiy tafakkurni shakllantirishda bilish faoliyatini qanday metodik yondashuvlar asosida faollashtirish mumkin?

Tadqiqotning maqsadi – bilish faoliyatini faollashtirish orqali tayyorlov yoshidagi bolalarda ijodiy tafakkurni shakllantirish metodikasini ishlab chiqish va uning samaradorligini aniqlash.

Tadqiqot vazifalari:

Bilish faoliyati va ijodiy tafakkur tushunchalarining nazariy asoslarini tahlil qilish.

Tayyorlov yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlarini o'rganish.

Bilish faoliyatini faollashtirishga qaratilgan metodik tizimni ishlab chiqish.

Tajriba-sinov orqali metodikaning samaradorligini aniqlash.

Tadqiqot obyekti – maktabgacha ta'lim tashkilotlarining tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilari.

Tadqiqot predmeti – bilish faoliyatini faollashtirish asosida ijodiy tafakkurni shakllantirish jarayoni.

II. TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS)

Tadqiqot kompleks metodologik yondashuv asosida olib borildi. Quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy metodlar

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;

Taqqoslash va umumlashtirish;

Modellash.

2. Empirik metodlar

Kuzatish;

Pedagogik tajriba;

Diagnostic testlar;

So'rovnoma;

Ijodiy topshiriqlarni tahlil qilish.

3. Statistik metodlar

Foiz ko'rsatkichlarini aniqlash;

Taqqoslama tahlil.

Tajriba 2024–2025 o'quv yilida 2 ta maktabgacha ta'lim tashkilotining 6–7 yoshli 60 nafar tarbiyalanuvchisi ishtirokida o'tkazildi. Ishtirokchilar nazorat va tajriba guruhlariga ajratildi (har biri 30 nafardan).

Diagnostic mezonlari:

Ijodiy tafakkur quyidagi mezonlar asosida baholandi:

Fikrning moslashuvchanligi;

O'ziga xoslik (originality);

Tezkorlik;

G'oyalar soni;

Muammoni noodatiy hal qilish qobiliyati [4].

Metodik yondashuv

Bilish faoliyatini faollashtirish quyidagi pedagogik vositalar orqali amalga oshirildi:

Muammoli vaziyatlar yaratish;

Didaktik o'yinlar;
Loyihaviy faoliyat;
Kreativ topshiriqlar;
Savol-javob va evristik suhbat;
Integrativ mashg'ulotlar.
Metodika 16 hafta davomida tizimli ravishda qo'llanildi.

III. NATIJALAR (RESULTS)

Tajriba boshida o'tkazilgan diagnostika natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalarning 46 % da ijodiy tafakkur darajasi o'rtacha, 34 % da past, 20 % da yuqori darajada edi.

Tajriba yakunida tajriba guruhida quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

Daraja	Tajriba boshida	Tajriba yakunida
Past	36 %	10 %
O'rta	44 %	30 %
Yuqori	20 %	60 %

Nazorat guruhida esa sezilarli o'zgarish kuzatilmadi (yuqori daraja 22 % dan 28 % gacha oshdi).

Natijalar shuni ko'rsatdiki, bilish faoliyatini maqsadli va tizimli ravishda faollashtirish ijodiy tafakkur ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi.

Quyidagi ijobiy o'zgarishlar aniqlandi:

Bolalar mustaqil savollar bera boshladi;
Muammoni hal qilishda bir nechta variant taklif qildi;
Tasavvur kengaydi;
O'yin jarayonida yangi rollar va syujetlar yaratildi;
Nutq faolligi oshdi.

Bu natijalar bilish jarayonlarini rag'batlantirish kreativ tafakkur rivojlanishining muhim omili ekanligini tasdiqlaydi [5].

IV. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari ilgari o'tkazilgan ilmiy izlanishlar bilan mos keladi. Xususan, kreativlik ijtimoiy muhit va pedagogik ta'sir natijasida rivojlanishi mumkinligi ta'kidlangan [6].

Vigotskiy nazariyasiga ko'ra, bolaning "yaqin rivojlanish zonasi"da tashkil etilgan ta'lim jarayoni yuqori natija beradi [7]. Bizning tadqiqotimizda ham muammoli vaziyatlar aynan shu tamoyil asosida tashkil etildi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar kreativlikni faqat san'at bilan emas, balki tafakkurning umumiy xususiyati sifatida talqin etadi [8]. Shu bois, bilish faoliyatini har tomonlama rivojlantirish kreativlikni shakllantirishning asosiy yo'li hisoblanadi.

Metodikaning samaradorligi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

Faol o'quv muhitining yaratilishi;
Bolalarning mustaqil fikrlashiga imkon berilishi;
Xatoga ijobiy munosabat;
Ochiq savollardan foydalanish;
Integratsiyalashgan mashg'ulotlar.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy reproduktiv yondashuv kreativlikni yetarli darajada rivojlantirmaydi. Aksincha, muammoli, interaktiv va o'yin asosidagi metodlar samaraliroqdir [6].

XULOSA

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Tayyorlov yoshidagi bolalarda ijodiy tafakkur bilish faoliyatini faollashtirish orqali samarali shakllanadi.

Muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlar kreativlikni rivojlantirishning asosiy vositasidir.

Tizimli metodik yondashuv ijobiy natija beradi.

Tarbiyachining ijodiy yondashuvi muhim ahamiyatga ega.

Amaliy tavsiyalar:

Har bir mashg'ulotda muammoli savollar qo'llash;

Ochiq javobli topshiriqlardan foydalanish;

Loyihaviy faoliyatni kengaytirish;

Kreativ o'yinlar tashkil etish;

Bolalarning mustaqil fikrini qo'llab-quvvatlash.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Irisbayeva Yo.U. (2023). *“Теория детской игры в педагогике и психологии”* // Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста, с. 26-32. [Interon Conference](#)
2. Poddyakov N. Cognitive Development in Early Childhood. – Moscow: Pedagogika, 2013. – 256 p.
3. "Bolalar psixologiyasi va psihodiagnostikasi" Toshkent – 2017
4. Umarova A.S. Maktabgacha ta'limda tasviriy san'at, Toshkent, "Ilm ziyo", 2020.
5. Sternberg R.J. The Assessment of Creativity. – New York: Springer, 2012. – 289 p.
6. Raximov M.M. Tasviriy faoliyat asoslari, Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2020.
7. Vigotskiy L.S. Imagination and Creativity in Childhood. – Moscow: Prosveshchenie, 2011. – 198 p.
8. Irisbayeva Yo.U. (2019). *“Professional readiness of future educators to interact with children of preschool age”* // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, Vol. 7, № 7. [Interon Conference](#)